

Reforma Společné zemědělské politiky EU (CAP)

Stanovisko Hnutí DUHA a jeho partnerských organizací (Friends of the Earth Europe)

Hnutí DUHA a jeho partnerské ekologické organizace z celkem 30 evropských států, spolupracující v rámci Friends of the Earth Europe, prosazují razantní reformu Společné zemědělské politiky EU (Common Agricultural Policy, CAP). Tento materiál shrnuje hlavní výhrady ke stávajícímu systému agrárních subvencí v EU a doporučení k jeho změnám.

1. Evropské zemědělství

Zemědělství by mělo zajišťovat dostatek zdravých potravin, pestrou krajinu příjemnou k životu a zaměstnanost na prosperujícím venkově. Dnešní průmyslové hospodaření však přináší opak: potraviny obsahují rizikové pesticidy i další chemické látky, na pole se sypou tuny agrochemikálií, z krajiny zmizela zeleň, zvířata jsou týrána ve velkochovech, vesnice přicházejí o pracovní místa a vylidňují se. To vše za miliardy euro a korun z kapes daňových poplatníků. Přeprava potravin na velké vzdálenosti navíc způsobuje zbytečné znečištění.

Společná zemědělská politika (CAP) je jedním z klíčových faktorů, které pohánějí dnešní neudržitelný systém. CAP nesmí už nadále odměňovat používání ničivých

zemědělských postupů a musí začít podporovat udržitelné způsoby hospodaření. Evropská komise a členské státy - a samozřejmě Česká republika při vyjednávání o členství - musí využívat každé příležitosti nabízené připravovanou reformou CAP (CAP Mid Term Review) ke skutečné změně trendů.

Hnutí DUHA je přesvědčeno, že cílená, zásadní reforma dnešní evropské zemědělské politiky je nezbytnou podmínkou pro kroky k šetrnějšímu, pestřejšímu zemědělství. Tato reforma musí být zahájena nyní. Už nemůžeme čekat - škody jsou příliš velké.

Produkce za každou cenu

CAP (Common Agriculture Policy) vznikla v roce 1958 s cílem zvýšit produktivitu evropského zemědělství a zajistit tak bezpečné zdroje potravin. Zejména díky úspěchu této politiky v 70. letech Evropa už produkovala alespoň takové množství hlavních zemědělských komodit, jaké sama spotřebovala. Přestože tedy je zajištěna dodávka potravin a CAP splnila svoji hlavní úlohu, jen málo se změnila. Přes několik reformních opatření v 90. letech hlavním cílem CAP zůstává *"zvýšovat produktivitu zemědělství podporou technického pokroku...a optimálního využití výrobních faktorů, zejména pracovní síly"* [1].

CAP se nedokázala přizpůsobit novým potřebám evropského zemědělství. Produktivita sama o sobě nadále zůstává leitmotivem. Nová smlouva o Evropské unii by měla zahrnout nové cíle CAP: trvalou udržitelnost, kvalitu a místní rozmanitost.

V roce 1999 se 65 % dotací utratilo na přímou podporu (platby z hektaru, počtu zvířat, produkční podpora), kolem 27 % na tržní podporu a pouze kolem 7 % na druhý pilíř CAP, který zahrnuje ekologická opatření a rozvoj venkova. Znamená to, že přes 90 % rozpočtu CAP silně podporuje velké, průmyslové farmy zaměřené na vysoký odbyt, protože platby závisí na produkci, počtu chovaných zvířat a rozloze pozemků. Dotační systém aktivně motivuje zemědělce k zachování intenzivního zemědělského hospodaření, které způsobuje velké ekologické problémy a je příčinou sociální nerovnosti mezi farmáři.

Mezi sliby Evropské komise a členských států o směřování k šetrnému zemědělství na jedné straně a konkrétními kroky na straně druhé je velký rozdíl. Znovu a znovu se Evropská rada i Komise zabývají ekologickými a sociálními dopady CAP, ale reformy Agendy 2000 ukazují, jak malá část těchto závazků [2] se stala skutečností. Několik menších reforem namísto zásadní změny a zřetelného nového směřování evropského zemědělství způsobilo, že evropská politika je slabá a nekonzistentní.

Většina reforem usiluje o snižování cen na umělou světovou tržní hladinu. To je výhodné pro zájmy agrobyznysu a potravinářského průmyslu, který získává levnější suroviny, ale vyžaduje velké množství prostředků z kapes daňových poplatníků, pokud mají zemědělci ekonomicky přežít. Ceny by měly odpovídat skutečným nákladům šetrné, udržitelné produkce v zemích EU, nikoli umělé tržní ceně. Evropa potřebuje zřetelnou a konzistentní politiku, která zajistí šetrné zemědělství a slušný životní standard zemědělců.

Zemědělství je ze své podstaty multifunkční. Jeho role není jen zajistit potraviny, ale má velký dopad také na další aspekty místních ekonomik,

sociálních poměrů a ekosystémů. Přispívá k socio-ekonomické životaschopnosti venkovských regionů. Zdravé farmaření zajišťuje hromadění a zásoby vody, koloběh živin, tvorbu půdy a prevenci povodní. Pozitivní místní přínosy zemědělství zahrnují kulturní dědictví venkovských obcí, estetickou hodnotu sedláckého hospodaření, krajinu a rekreační oblasti. Udržitelná zemědělská politika musí tyto pozitivní funkce zemědělství podporovat.

2. Škody způsobené současným zemědělstvím

Ekologických problémů způsobených průmyslovým zemědělstvím je celá řada. Důraz na produktivitu přiměl farmáře, aby diverzitu nahradili monokulturami a velkochovy s cílem více vyrábět - na úkor kvality a bezpečnosti potravin.

Kontaminace BSE, dioxiny, antibiotiky i agrochemikáliemi, ztráta přírodního bohatství a znečištění jsou přirozenými důsledky intenzivních forem hospodaření.

2.1. Znečištění a nedostatek vody

Průmyslové zemědělství je významným zdrojem znečištění vody. Zemědělství u nás představuje nejdůležitější zdroj znečištění potoků a řek dusíkem [3]. Totéž platí pro podzemní vodu. Přes 16 % tzv. mělkých vrtů a 13 % pramenů překračuje normu pro maximální obsah dusičnanů v pitné vodě [4]. Umělá hnojiva společně se splašky jsou především v rybnících příčinou takzvané eutrofizace: nadbytku živin, který způsobuje přemnožení řas a sinic, hnití vody a nedostatek kyslíku [5]. Jihoevropské země čelí vážným nedostatkům vody vinou přečerpání podzemních zásob. CAP tento problém dále zvyšuje subvencemi na zavodňování zemědělských pozemků.

2.2. Eroze a poškozování půdy

Půda rovněž trpí dopady průmyslového zemědělství. Produktivita zemědělských

pozemků se v Evropě během posledních desetiletí dramaticky snížila. Na jihu kontinentu to vedlo k dezertifikaci rozsáhlých území. V západoevropských státech se kultivované odrůdy musí každé 4-5 let nahradit dalšími, ještě sofistikovanějšími, nemá-li se produkce snížit. Více než polovina evropské půdy byla postižena vodní erozí, pětinu ničí větrná eroze. [6] Zasolování způsobené přečerpáváním vodních zdrojů a zhutňování půdy vinou příliš velkých stád dobytka či použití těžké mechanizace na generace dopředu mění půdu v nepoužitelnou pro zemědělství.

2.3. Znečištění vzduchu, poškozování ozónové vrstvy, globální změny klimatu

Světová produkce potravin a obchod s nimi patrně spotřebuje více fosilních paliv než kterýkoli jiný průmyslový sektor [7]. Dovoz zboží na velké vzdálenosti se stal neodmyslitelnou součástí průmyslového zemědělství, roste - a je stále významnějším zdrojem často zbytečného znečištění. Na objemu kamionové dopravy se potraviny podílejí řádově desítkami procent. Ovoce a zelenina dnes se 13 %

Kamióny přepravují přes Alpy německá a nizozemská prasata do Itálie, kde z nich vyrábějí šunku, kterou jiné nákladní automobily posléze opět převážejí po horských silnicích zpět do obchodů v Německu a Nizozemsku [9]. Dovoz jihoafrických jablek do Evropy způsobuje ve srovnání s ovocem od domácích pěstitelů 600násobně větší emise zdraví škodlivých oxidů dusíku [10]. Na každý kilogram kiwi importovaného z Nového Zélandu připadá 5 kg oxidu uhličitého [10]. OECD odhaduje, že růst mezinárodní přepravy zboží v období 1992-2004 překročí 70 % [11]. V letech 1968-98 se světová produkce potravin zvýšila o 84 %, ale obchod s nimi o 182 %. Británie za jeden rok dováží 240 000 tun vepřového a 125 000 tun jehněčího a vyváží 195 000 tun vepřového a 102 000 tun jehněčího. Británie během jednoho roku dovezla 61 400 tun vepřového do Nizozemska a za stejnou dobu dovezla z Nizozemska 33 100 tun vepřového. [12]

představují nejvýznamnější položku letecké přepravy nákladů [8].

Ale jsou i další příčiny znečištění. Z velkochovů pocházejí oxidy dusíku a amoniak. Metan a oxidy dusíku z průmyslového zemědělství jsou skleníkové plyny. Výroba dusíkatých hnojiv vyžaduje velkou spotřebu energie a tedy také přispívá ke globálním změnám klimatu. Metylbromid, stále užívaný v některých částech Evropy, poškozují ozónovou vrstvu.

2.4. Ničení přírodního bohatství

Zemědělství během posledních několika desítek let úplně změnilo tvář krajiny. Zmizela pestrá mozaika mezí, remízků, luk, meandrujících potoků, osamocených stromů, sadů a strání, která zajišťovala ekologickou stabilitu i poskytovala útočiště řadě druhů rostlin a živočichů. Závislost na několika plodinách v průmyslovém zemědělství vedla od roku 1900 ke ztrátě 75 % genetické rozmanitosti plodin [13]. Pesticidy účinně vybíjejí rostliny, hmyz a tedy i ptáky, kteří se jimi živí, eutrofizace ničí vzácné mokřady.

Koukol polní, před pár desítkami let typická rostlina bezmála každého obilného pole, je u nás dnes oficiálně klasifikován jako kriticky ohrožený a vyskytuje se na posledních několika místech [14]. V roce 1935 u nás napočítali 6 miliónů koroptví, dnes zbývá pouhých několik desítek tisíc [15]. Právě druhy žijící v zemědělské krajině se dnes v Evropě řadí mezi nejvíce ubývající skupiny ptáků. Třetina z vyhynulých motýlů doplatila - úplně či částečně - právě na zemědělství [16]. Z 10 českých přírodních rezervací, které byly klasifikovány jako mokřady mezinárodního významu a proto je chrání tzv. Ramsarská konvence, ohrožuje eutrofizace čtyři [17].

2.5. Nemoci a rizika potravin

Průmyslové zemědělství poškozují také lidské zdraví. Pesticidy včetně látek narušujících funkci hormonů jsou podezřelé z řady zdravotních dopadů od alergií po snižování plodnosti a poškozování vývoje mozku [18]. Často se

vyskytují ve směsích, jejichž účinky doposud nebyly prostudovány [18]. Nemoci jako je BSE ukazují, kam vedou intenzivní velkochovy a důraz na levné krmivo. Velkochovy jsou "rájem nemocí" [19] vinou koncentrace zvířat a špatné hygieny. Masová spotřeba antibiotik u hospodářských zvířat způsobuje rezistenci na tyto léky u bakterií.

2.6. Úpadek venkova

CAP také zvyšuje nerovné podmínky mezi farmáři. Kolem 70 % peněz dostává 20 % největších farem [20]. Drobné a rodinné sedláky tak připravuje o práci. Během posledních 25 let se počet lidí zaměstnaných v evropském zemědělství snížil ze 13 na pouhých 7 miliónů. Ve Španělsku během druhé poloviny 20. století zmizelo 1131 vesnic.

Také u nás pouze během roku 2000 ze zemědělství odešlo 13 % lidí - počet zaměstnanců se snížil o 25 000 [21]. Spolu s pracovními místy se z venkova ztrácí ekonomická a sociální stabilita. Důležité služby se soustřeďují ve městech, na vesnicích se uzavírají pošty, školy i obchody. Síť veřejné dopravy nedokáže kvalitně pokrýt potřeby cestujících, v některých regionech se nadále zhoršuje. Hrozí rovněž uzavírání místních železnic. Není proto snadné zde bydlet a lidé odcházejí.

Mezi největší příjemce dotací z CAP patří anglická královna. Největší hovězí farma v německé spolkové zemi Meklenbursko-Západní Pomořansko (bývalé východoněmecké družstvo) sama o sobě dostává tolik subvencí jako všech asi 900 statků v této zemi s méně než 90 zvířaty. [22]

2.7. Negativa pro rozvojové země

Evropský zemědělský model poškozují rozvojové země řadou způsobů: nadměrnými vývozy, nespravedlivými obchodními bariérami i ekologicky.

2.7.1. Obsese exportem

Exportní dotace a evropská nadprodukce má negativní dopady na rozvojové země.

Dumpingové vývozy komodit, jako jsou mléko a hovězí maso, za nízké ceny dotované exportními subvencemi představují nebezpečí pro potravinovou bezpečnost a blokuje ekonomický pokrok v rozvojových zemích. Producenti ve třetím světě nemohou konkurovat a přicházejí o práci.

Evropské vepřové maso dovážené na Pobřeží slonoviny je vinou dotací třikrát levnější než místní produkce. Vývoz přebytků mléka z EU do Indie a na Jamajku, stejně jako hovězího do západní Afriky, má vážné negativní dopady na místní producenty. Výsledkem těchto dumpingových praktik je další stlačování světových tržních cen.

USA a EU se podílejí asi polovinou na světových vývozech pšenice. Jejich exportní ceny jsou o 46 %, respektive 34 % nižší než výrobní náklady. EU je největším světovým vývozcem sušeného mléka. Exportuje za cenu odpovídající asi polovině nákladů na produkci. EU je i největším vývozcem řepného cukru: exportní ceny odpovídají čtvrtině nákladů na výrobu [23]. Dokonce ačkoli se exportní subvence v průběhu let snížily, v roce 1999 ještě činily 5,6 miliardy euro (14 % rozpočtu CAP); v roce 1991 to bylo přes 10 miliard euro (33 %) [23].

Přímé exportní dotace byly částečně nahrazeny "dumpingem obchvatem". Přímá podpora v rámci CAP a část Strukturálních fondů EU dává evropským farmářům umělou výhodu na světových trzích podobně jako exportní dotace a tlačí ceny dolů na úkor zemědělců v rozvojových státech.

2.7.2. Nespravedlivé obchodní bariéry

Dnešní politika přístupu na trhy EU je pro rozvojové země rozhodující, protože zavádí opatření jako vyšší cla na zpracované komodity, například kávu a kakao. Tento systém eskalace cel uzavírá třetí svět v roli vývozců surovin.

2.7.3 Environmentální prostor: ekologická stopa

Dvacet procent lidí na světě, tedy obyvatelé zemí s nejvyššími příjmy, se podílí 86 % na celkových výdajích na soukromou spotřebu - nejchudší pětina jen zanedbatelnými 1,3 %. Nejbohatší pětina konzumuje 45 % všeho masa, nejchudších 20 % pouze 5 %. [19]

Toto nerovné rozdělení environmentálního prostoru způsobuje ekologické problémy dvěma způsoby: nadměrnou spotřebou zdrojů bohatými lidmi a nedostatkem zdrojů pro chudé. Dnešní obchod tuto nerovnost posiluje. Evropská unie spotřebuje velké plochy půdy v rozvojových zemích k tomu, aby zajistila chod svého průmyslového zemědělství.

Pěstování sóji ve velkém způsobuje ekologickou devastaci a odlesňování v Brazílii. Hlavním určením je vývoz do Evropy, kde se užívají jako krmivo ve velkochovech. Ale všechny živiny ze sóji nekončí v mase: velká část jich je rozšířena po krajině ve formě hnoje, dostává se do půdy saturované importovanými živinami, a způsobuje tak znečištění podzemní vody dusičnany a fosfáty. Na druhou stranu v Brazílii půda ztrácí živiny, eroduje a dochází k odlesňování. Většina bílkovin se ztrácí, protože dobytek mění živiny na bílkoviny s nízkou účinností.

Téměř miliardy lidí ve 40 rozvojových státech hrozí ztráta mořských ryb, jejich hlavního zdroje bílkovin, protože dotovaný nadměrný lov - pro potřeby výroby krmiv a olejů - hrozí způsobit kolaps populací.

2.8. Zvířata ve velkochovech

Nelidské poměry průmyslových velkochovů podporují rovněž subvence CAP. Dotace na export živých zvířat přispívají ke strašlivým podmínkám během transportů uvnitř i vně EU [24]. Na podporu chovu skotu se utráčí 15 % rozpočtu CAP. V roce 2001 producenti živočišných komodit získali 10,7 miliardy euro. Přestože dodavatelé drůbeže a prasat nemají nárok na přímé dotace,

profitují z nízkých cen obilnin (od reformy CAP v roce 1992), levného bezcelního dovozu sóji a dalších krmiv i z přímých exportních dotací.

V roce 1999 EU utratila 110 miliónů euro na exportní refundace dodavatelům drůbežního masa a vajec - s vážnými důsledky pro producenty v rozvojových zemích. Podobně vývoz vepřového masa do zemí střední a východní Evropy byl financován exportními dotacemi v rámci CAP.

3. Reforma CAP: už je načase

Pokud nové členské státy EU převezmou stávající systém dotací bez radikální změny, postihnou je s ním rovněž popisované ekologické a sociální dopady.

V Polsku je 25 % pracovní síly zaměstnáno v zemědělství a farmy se podílejí 5,5 % na polském HDP [25]. Z čistě ekonomického hlediska je tedy místní zemědělství extrémně neefektivní sektor. Na druhé straně ovšem způsob produkce je podstatně více ekologicky šetrný. Průměrný polský statek využívá pouze málo surovin (agrochemikálie, mechanizace) i energie (hnojiva, nafta) a jeho hospodaření je mimořádně náročné na práci. Převzetí formy hospodaření běžné v zemích EU bude znamenat razantní intenzifikaci průmyslovými technologiemi hospodaření s většími vstupy materiálů i energie a menší pracovní silou. Na úrovni průměrné zaměstnanosti v zemědělství zemí EU by počet Poláků pracujících na farmách klesl ze 4 miliónů na 800 000 - a vytvořil 3,2 miliónu nezaměstnaných. Z ekologického hlediska bude tato změna znamenat katastrofu pro bohatství krajiny i přírody. Řada druhů, které ve státech EU už vyhynuly, ve střední a východní Evropě stále přežívá.

Dnešní programy EU pro nové členské země nestimulují ekologické zemědělství, produkci a zpracování potravin. Agri-environmentální programy neřadí mezi významnější strategie rozvoje

venkovských regionů. Nejsou k dispozici fondy na vzdělávání farmářů o šetrných metodách hospodaření ani se nevedou informační kampaně zaměřené na politiky a spotřebitele. Představitelé EU v kandidátských zemích unie nemají, zdá se, žádný zájem o podporu a rozvoj ekologického zemědělství. Naopak agrární politika těchto zemí na plný plyn směřuje k intenzivnímu zemědělství a snižování počtu lidí zaměstnaných v tomto sektoru. Farmáři zde nebudou schopni konkurovat dotovaným zemědělčům v zemích patnáctky. Řada z nich bude muset jednoduše skončit a opustit půdu.

4. Hlavní body nové zemědělské politiky

Evropská zemědělská politika by měla klást důraz především na následující opatření a principy:

4.1 Princip znečišťovatel platí

Princip "znečišťovatel platí" předpokládá, že ekologické a zdravotní škody by měli hradit ti, kdo je způsobí. Tento přístup by se měl stát běžným, systematicky používaným principem také v zemědělském sektoru. Daně a poplatky (například z pesticidů a umělých hnojiv) mohou být užitečným opatřením, jež pomůže farmářům posoudit skutečné náklady různých metod hospodaření. Veškeré škody by měly být internalizovány do ceny potravin, aby umožnily spravedlivé cenové srovnání.

Dnešní zemědělská politika skrývá řadu nákladů, které nejsou cenami reflektovány. Zboží z průmyslového zemědělství proto požívá umělých ekonomických výhod oproti výrobkům získaným šetrným ekologickým hospodařením. Veřejnost znovu a znovu hradí škody způsobené těmito metodami ve formě daní nezbytných k nápravě i pokračující nedostupnosti zdravých potravin. Internalizace těchto nákladů by vedla k tomu, že udržitelné farmy se stanou

schopnějšími ekonomicky konkurovat intenzivnímu zemědělství.

4.2 Princip předběžné opatrnosti

Látky, které lze rozumně podezřívat ze škodlivých účinků na lidské zdraví nebo přírodu, včetně řady pesticidů, léků i antibiotik, by měly být postupně vyloučeny. Schvalování krmiv, aditiv či prostředků pro ochranu rostlin musí spočívat v zavedení pozitivních seznamů (povolených bezpečných látek), nikoli seznamů negativních (zakázaných nebezpečných látek). Musí pokračovat další výzkum souvislostí mezi expozicí chemickým látkám a geneticky modifikovaným organismům a účinky na zdraví člověka i zvířat.

4.3 Transparentnost

Transparentnost produkce potravin se musí stát podmínkou vztahující se nejen na řetězec mezi statkem a vidličkou, ale rovněž na dodávaná hnojiva, pesticidy a krmiva.

5. Hlavní cíle nové CAP

Evropská zemědělská politika musí doznat zásadní reformy - a s touto reformou nelze otálet. Udržitelnost, kvalita a lokalizace - nikoli maximální produkce a podpora exportu - musí být hlavním cílem nové CAP. Hnutí DUHA společně se svými partnerskými organizacemi v evropských zemích prosazuje, aby se politika zaměřila především na:

- Ekologicky šetrné způsoby hospodaření s udržitelným využíváním zdrojů
- Ochranu a obnovu základních zdrojů venkovské krajiny (voda, půda, biologická diverzita)
- Přístup ke zdravým, bezpečným a výživným potravinám bez genetických modifikací a pesticidů pro každého za slušnou cenu.
- Lokalizace - přiblížení spotřeby a produkce v zájmu zkrácení

přepravních vzdáleností v potravním řetězci

- Ochrana tradičních místních a regionálních způsobů produkce i diverzity výrobků
- Ochrana a obnova venkoba jako sociálně, ekologicky a ekonomicky přijatelného místa k životu
- Ceny zahrnující skutečné náklady na udržitelnou produkci v zemích EU namísto postupného stlačování na uměle nízkou úroveň světového trhu
- Slušný životní standard a dobré zdravotní a bezpečnostní podmínky pro zemědělce a zemědělské dělníky, včetně sezónních, bez ohledu na jejich původ či občanství
- Spravedlivé podmínky pro kandidátské státy EU
- Spravedlivé (rovné) obchodní podmínky pro země mimo EU, zejména třetí svět
- Nejvyšší možná pozornost dobrému zacházení se zvířaty

6. Nová opatření pro novou CAP

Hlavním cílem evropské zemědělské politiky musí být podpora šetrného zemědělství pro domácí trh EU zajišťující spotřebitelům zdravé a bezpečné potraviny. K tomu je nezbytná zásadní změna směřování CAP. Hnutí DUHA a jeho partnerské organizace prosazují především následující opatření, jež se musí zařadit mezi základní stavební kameny nové CAP:

6.1. Ekologická kritéria: "Minimální zemědělské standardy" pro dotace

Velká většina fondů CAP je nadále vyplácena bez zahrnutí ekologických výsledků zemědělců. Dokonce farmáři, kteří nerespektují ekologické zákony, dostávají dotace. To musí skončit. Snižování nebo dokonce odmítnutí subvencí by se mělo stát povinným, nedodrží-li statek stanovené ekologické podmínky či požadavky na péči o hospodářská zvířata. Znamenalo by to zřetelný signál farmám,

že ekologické škody nebudou nadále tolerovány.

Podpora CAP musí být určena pouze farmářům, kteří splňují základní kritéria definovaná jako "minimální zemědělské standardy". Jednotná základní platba všem udržitelně obhospodařovaným zemědělským plochám by měla nahradit současné platby z hektaru a výnosu, které jsou vypláceny pouze pro konkrétní druhy plodin a hospodářských zvířat.

Dotace by měly být k dispozici rovněž pro formy hospodaření, kterých se nyní netýkají, například louky, krmné luštěniny či směsi jetele a trav. Jednotná základní subvence musí přitom být podmíněna splněním "minimálních zemědělských standardů".

Zemědělci, kteří při hospodaření přistoupí na vyšší standardy ekologického výkonu nebo péče o zvířata musí dostat dodatečné ocenění. Mělo by se to týkat ekologického zemědělství, chovů na volno a hospodaření s nízkými vstupy, farem, které zajišťují management přírodních zdrojů, jako je voda, přírodní rezervace nebo chráněné části krajiny, i hospodářství, jež znamenají prokazatelný společenský přínos, například přístup pro veřejnost nebo nabídku vzdělávacích služeb.

Minimální zemědělské standardy: ekologický výkon jako povinnost farmářů

Ochrana a udržování půdy

- Dokladovatelná ochrana půdy před erozí či snižováním kvality
- Vyloučení hospodaření zvyšujícího riziko eroze

Povinná rotace plodin

- Povinná rotace plodin včetně lučního hospodaření nebo plodin, které vážou dusík z půdy (například krmné luštěniny nebo směsi jetele a trav)

Snižování spotřeby dusíku a fosfátu

- Dokladovatelná vyrovnaná spotřeba umělých hnojiv - dusíkatých i fosforečných

- Vyrovnaná spotřeba podle druhu plodiny nebo únosné kapacity půdy
- Zemědělci s chovy zvířat prodávají nadbytečný hnůj nebo snižují stavy zvířat či drůbeže

Snižování spotřeby pesticidů

Dokladovatelná redukce spotřeby chemických vstupů

Ochrana biologické diverzity

- Stanovený minimální podíl (15 %) půdy musí být chráněn jako přírodě blízký biotop se stromy, křovinami, remízky a přirozenými vodními toky
- Vyloučení geneticky modifikovaných organismů a geneticky modifikovaných krmiv

Ochrana zvířat

- Minimální standardy péče o zvířata včetně prostoru, krmiv a jejich složení, zdraví a možnosti volného výběhu

6.2. Lokalizace namísto globalizace: podpora místních odlišností

Dnešní zemědělská politika podporuje mezinárodní obchod a přepravu na velké vzdálenosti. Nová CAP by namísto toho měla dát přednost regionálnímu obchodu a podpořit infrastrukturu nezbytnou pro místní zpracování a marketing potravin.

Obchod - čím globálnější tím lepší - se podle všeho stal cílem sám o sobě - ačkoli ve skutečnosti by měl být pouze prostředkem. Novým cílem CAP by mělo být maximální možné zkrácení přepravních vzdáleností: potraviny musí pocházet nejprve z místní produkce, posléze z regionu a až poslední možností se mohou stát kontinentální zdroje. Dovoz potravin, které nemohou být pěstovány lokálně, má být zajištěn ze sousedního regionu. Stále rostoucí objem obchodu a přepravy je dlouhodobě neúnosný, protože svět čelí riziku vážných globálních změn klimatu. Rozvoj globálního obchodu je příčinou rostoucí moci nadnárodních společností v kontrole potravinového řetězce.

Omezování přepravy na velké vzdálenosti by přispívalo ke snižování dopravních nákladů, dopravní kongesce, množství obalů a chemických konzervačních prostředků. Lokalizace umožní podporovat přímý kontakt mezi spotřebiteli a zemědělci, který pomůže obnovit důvěru v potraviny. Místní ekonomiky, ve kterých obíhají finanční prostředky namísto toho, aby se z nich stával profit nadnárodních korporací, znamenají hospodářský přínos pro obce a města. Snižuje se tak rovněž riziko šíření chorob. Větší uzavření oběhu, cyklu mezi produkcí a spotřebou, v regionech také umožní přecházet nadměrné exploataci přírodních zdrojů. Dnešní "živočišná výroba" v zemích EU, určená ve značné míře k exportu, je mimořádně neudržitelná: vyžaduje velké množství půdy mimo unii k zajištění krmiv a v evropských zemích způsobuje znečištění půdy, vody a vzduchu. Chov zvířat by měl být snížen, zaměřen na pokrytí regionální poptávky a opírat se o místní zdroje krmiv. Prioritou CAP se musí stát smíšené farmy s vysokou mírou soběstačnosti v zajištění krmiv.

Mezinárodní obchodu bude a měl by pokračovat. Musí však ztratit svoje privilegované postavení v koncepci i dotacích CAP. To a zvýšení prioritního postavení místního a regionálního trhu, malých a středních farem i výrobců potravin a podpora lokální infrastruktury je podmínkou udržitelnosti.

6.3 Více peněz pro rozvoj venkova (druhý pilíř CAP)

Druhý pilíř CAP musí být reformován tak, aby zajišťoval dobré ekologické výsledky. Největší část rozpočtu určeného na rozvoj venkova by měly tvořit agro-environmentální programy modelované tak, aby stimulovaly k ochraně prostředí, krajiny a péči o zvířata na vysoké úrovni. Konkrétní programy musí dávat přednost šetrnému hospodaření, kvalitní produkci a místní diverzitě, včetně podpory ekologickému zemědělství, obnově pěstování lokálních odrůd, konverzi farem na udržitelné formy hospodaření, vzdělávání a výzkumu. Měly by se stát stimulem ke zvyšování zaměstnanosti na

venkově - dotacemi podporujícími změnu struktury farem a technických znalostí mladých farmářů, umožňujících zakládání nových rodinných statků.

Současná pravidla EU umožňuje modulací snížit přímou podporu a využít tyto prostředky k opatřením k ochraně prostředí a venkovskému rozvoji. Určitá minimální míra modulace by měla být pro členské státy povinnou, nikoli dobrovolnou. Modulace nesmí být na úkor malých farem, ale měla by být realizována regresivně: čím větší farma, tím větší snížení přímé podpory. Malé statky by měla chránit hranice, pod kterou nebude modulace uplatňována. Změna alokace prostředků nesmí ohrožovat životaschopnost zemědělství ve znevýhodněných oblastech.

Cílem modulace by měla být redistribuce prostředků do regionů s vyššími sociálními a ekologickými požadavky. Stávající poměr kofinancování členskými státy (50 % s výjimkou regionů Objective 1, kde činí 25 %) u ekologických projektů a projektů rozvoje venkova by měl být odstraněn, aby byla modulace stimulována v praxi.

6.4. Zelená daňová reforma: internalizace ekologických nákladů

Ekologická daňová reforma by měla přesunout část daňové zátěže z pracovní síly na znečištění či spotřebu fosilních paliv (a tedy i dopravu) a chemické vstupy. Měly by proto být zavedeny a pozvolna zvyšovány daně z pesticidů a umělých hnojiv. Cílem je internalizovat externí náklady, snížit spotřebu na minimum a motivovat k šetrným formám hospodaření. Doprovázet je musí koncepční vládní programy postupné redukce spotřeby pesticidů. Daně z umělých hnojiv už zavedlo Švédsko, Norsko, Finsko a Rakousko, pesticidové Itálie a skandinávské země.

Veškeré dotace nebo daňové výjimky podporující spotřebu fosilních paliv v zemědělství by měly být odstraněny.

6.5. Moratorium na geneticky modifikované organismy (GMO)

Komerční pěstování geneticky modifikovaných plodin by nemělo být povoleno před vyřešením řady zásadních problémů včetně zavedení příslušné legislativy, která zajistí ochranu spotřebitelů, zemědělců a přírody. Patří mezi ně kontaminace konvenčních plodin způsobená přenosem pylu, dlouhodobé zdravotní, ekologické a ekonomické dopady GMO a otázka finanční odpovědnosti za případné škody. Nezávislý výzkum genového inženýrství musí posoudit možné ekonomické, zdravotní a ekologické důsledky, včetně rizika kontaminace a nezamýšleného šíření.

6.6 Transparentnost a značení

Značení a dohledatelnost původu musí být povinné pro veškeré - domácí i importované - potraviny na trzích EU. Závazné značení by mělo informovat spotřebitele o zemi původu a metodě produkce (m.j. použití pesticidů či podmínky péče o hospodářská zvířata). EU by měla finanční podporou pomoci rozvojovým zemím s náklady na splnění tohoto požadavku.

6.7 Garance práva zemědělců uchovávat a rozmnožovat své vlastní osivo a zvířata

V případě některých plodin jsou dotace CAP podmíněny použitím certifikovaného osiva, zemědělci proto nesmí používat své vlastní. Certifikované osivo je dostupné pouze na otevřeném trhu. Aby dosáhli na subvence, musí farmáři používat osivo dodávané velkými společnostmi. Ty často nabízejí pouze hybridní osivo (tj. osivo, které farmář nemůže uchovávat) a zvyšují tak dlouhodobou závislost statků na svých dodávkách.

Je proto klíčové, aby nová CAP garantovala právo zemědělců skladovat a reprodukovat své vlastní osivo, případně zvířata. Vyvinut musí být jednoduchý, funkční a ověřitelný farmářské autocertifikace. EU musí podporovat vznik a rozvoj místních zdrojů osiva určených

lokálním zemědělcům. Jsou nezbytné k zajištění potravinové nezávislosti Evropy, zlepšení bezpečnosti potravin a podpoře biologické diverzity v zemědělství.

6.8. Přímé dotace šetrným zemědělcům, nikoli velkým farmám

Namísto směřování většiny podpory velkým farmám, jak je tomu v současnosti, by dotace CAP měly pomáhat menším šetrně hospodařícím statkům. Platby jednotlivým zemědělcům by měly mít striktně dodržovanou horní hranici, aby největší z nich nedostávali neadekvátní část prostředků CAP. Tento princip lze zajistit stanovením vyšší podpory pro prvních několik hektarů.

6.9 Omezit moc agrobyznysu, korporací a supermarketů

"Trh je nyní jiný než před řekněme 30 lety. Během posledních dvou desetiletí jsme se stali svědky dramatické koncentrace prodejního a zpracovatelského sektoru, takže většinu trhu v každé zemi kontroluje jen několik společností."

Franz Fischler, komisař EU pro zemědělství,
projev v Bruselu, 12. dubna 2002

Dnešní potravinářský sektor se vyznačuje rostoucí dominancí malého počtu obchodních řetězců a korporací potravinářského průmyslu, které mají vliv potřebný k prosazování svých zájmů na úkor společnosti. Stávají se tak místy, kde se rozhoduje o zemědělství a potravinách. Zatímco cena, za kterou farmáři prodávají svoji produkci, se v posledních desetiletích snížila, spotřebitelské ceny tento trend často nenásledovaly. Profit překupníků, supermarketů a agrobyznysu se zvyšuje na úkor zemědělců a zákazníků.

Evropská unie by měla připravit a zavést opatření zajišťující regulaci korporací a bránící dominanci na trhu. Regulace by měla zahrnovat svobodný přístup veřejnosti k informacím zajišťující transparentnost, právní odpovědnost za škody a plné zveřejňování finančních transakcí a dalších vztahů s vládním sektorem. EU by rovněž měla konkrétními kroky předejít dominanci agrobyznysu a potravinářských korporací na trhu, včetně omezení podílu prostřednictvím

protimonopolních pravidel. Měla by být aplikovatelná rovněž na místní a regionální úrovni, aby zastavila a obrátila trend šířící se praxe, kdy supermarkety v malých městech vytlačují ostatní lokální obchody.

6.10. Spravedlivé podmínky pro nové členské státy EU

Rozšiřování EU by mělo být postaveno na principech rovnosti a partnerství. Dnešní návrhy především Evropské komise (leden 2002) podle všeho o kandidátských zemích uvažují především jako o novém vývozním trhu. Nižší přímá podpora novým členskými zemím (začínající na 25 % a postupně během 10 let rostoucí) ve srovnání se státy patnáctky způsobí, že pro zemědělce ze střední a východní Evropy bude velmi obtížné uspět na trhu.

Snaha udělat z nových členských zemí exportní trhy pro stávajících patnáct států není řešením. Hnutí DUHA a jeho evropské partnerské organizace prosazují rovné podmínky pro zemědělce z patnáctky a nových členských států, a to od data vstupu: dotace podmíněné splněním striktních ekologických podmínek a prioritou kvalitnímu zemědělství a místní rozmanitosti potravin.

6.11. Podpora šetrnému hospodaření a potravinové bezpečnosti na globální úrovni

6.11.1. Vývoz

Podmínky vztahu mezi EU a jejími obchodními partnery musí být změněny, aby lépe reflektovaly principy udržitelného a rovnoprávného obchodování. Dnešní exportní dotace v důsledku způsobují dumpingový vývoz zemědělských komodit na světový trh. Navíc přispívají k pokračující nadprodukci v Evropě. Musí být proto prostě odstraněny. Totéž musí učinit Spojené státy, ale EU nesmí používat americké exportní subvence jako výmluvu sloužící k zachování svých vlastních praktik.

EU si po léta vyhrazovala právo chránit svůj vlastní trh. "Úspěch" zemědělského modelu unie, postaveného na maximální výrobě a orientovaného na vývoz, tkví právě v protekcionismu. Nyní však EU prostřednictvím institucí, jako je WTO, Světová banka a MMF, upírá toto právo rozvojovým zemím. Dokonce aktivně tlačí třetí svět k otevření trhu evropským nadnárodním společností. Takový postup je nespravedlivý: rozvojové země mají právo své trhy a farmáře bránit podobně, jako to po léta činila Evropská unie. Dnešní regule WTO musí být upraveny tak, aby umožnily členským zemím dávat přednost pokrývání místní poptávky místní zemědělskou produkcí, která se opírá o místní zdroje.

6.11.2. Potravinová suverenita

Hnutí DUHA podporuje princip potravinové suverenity jako jeden z klíčových prvků zemědělské politiky. Znamená to, že mezinárodní obchodní dohody nesmí být nadřazené domácím prioritám - sociálním a ekologickým aspektům zemědělství a potravinové produkce. Každá země by měla mít možnost rozhodovat o své vlastní potravinové, zdravotní i agrární politice, zemědělské dotace nevyjímaje, včetně práva odmítnout produkty, které nesplňují ekologická či sociální kritéria (například maso ze zvířat krmených růstovými hormony, GMO).

EU by měla vyžadovat, aby dovážené zboží respektovalo stejné standardy kvality a způsobu produkce, které požaduje po svých vlastních producentech. Tam, kde toto pravidlo ovlivňuje dodavatele v rozvojových zemích, by unie měla pomáhat při zajišťování znalostí nezbytných k plnění evropských standardů pro výroby a způsoby hospodaření či zpracování. Standardy EU by rovněž měly brát v úvahu zvláštní podmínky malých producentů a třetího světa.

6.11.3. Přístup na evropské trhy

Problém přístupu na trhy vyspělých zemí je komplikovaný, protože podmínky se sektor od sektoru a zemi od země výrazně

liší. Mezi jednotlivými rozvojovými státy panují značné rozdíly. Otázkou také je, kdo bude profitovat z většího přístupu na evropské trhy: bohaté země a nadnárodní společnosti, nebo drobní rolníci v chudých státech. Ekonomický rozvoj orientovaný na export zde může pomoci investorům, zemědělským společnostem a velkofarmářům. Ovšem značná část venkovské populace naopak trpí v důsledku zániku malých, na místní trh zaměřených farem, ztráty živobytí a nucené migrace do měst.

Bližší pohled na politiku EU v této oblasti ilustruje, jak složitý tento problém je. Například evropská cla na zpracované výrobky (tzv. eskalace cel), která má chránit potravinářský průmysl v zemích EU, může mít vážné ekologické a ekonomické dopady ve třetím světě, který udržuje v postavení dodavatele primárních surovin. Eskalace cel by proto měla být odstraněna. Na druhé straně však politika otevřeného trhu pro krmiva, například sóju, má negativní dopady v zemích původu.

EU každoročně importuje přes 55 miliónů tun krmiv (sóju, tapioku, odpady a zbytky z potravinářského průmyslu, například citrusové slupky, atd.) z řady zemí včetně Brazílie, Thajska, Uruguaye a USA. Tento masivní import má ničivé dopady v rozvojových zemích, zejména způsobuje odlesňování a ztrátu půdy pro místní drobné zemědělství. Zároveň přispívá k enormnímu rozvoji průmyslových velkochovů v EU s katastrofálními dopady pro podmínky života zvířat a znečištění. Dovoz by proto měl být snížen.

Vzniká také rozpor mezi krátkodobým ekonomickým zájmem mnoha rozvojových zemí, které exportem vydělávají zahraniční měny umožňující splácet dluhy a zajišťovat domácí služby; a dlouhodobou potřebou klást důraz na potravinovou bezpečnost a suverenitu i na rozvoj šetrného, udržitelného zemědělství, které exportní orientace neumožňuje.

Rozšíření přístupu na trh tedy nemůže být ničím více než dočasným, nouzovým řešením, protože je často v konfliktu se zájmem na zvýšení potravinové bezpečnosti, rozvoji udržitelného

zemědělství a potřebou snižovat objem dálkové přepravy, bránit globálním změnám klimatu a zmenšit ekologickou stopu evropských zemí.

Skutečná řešení dnešní krize vyžadují hlubší a radikálnější změnu, odklon od průmyslového a na vývoz zaměřeného zemědělství. Urgentně je nezbytné zrušení dluhů, které rozvojovým zemím umožní snížit závislost na devizách a dát přednost potřebám vlastních obyvatel. Povinně by navíc měly být sektor po sektoru posouzeny ekologické a sociální dopady všech cel a dovozních kvót uvalovaných na obchod zemědělskými komoditami se zeměmi mimo EU.

EU by měla využívat opatření ovlivňujících přístup na trh, jako jsou kvóty a cla, k diskriminaci ve prospěch šetrných způsobů hospodaření a malých producentů v nejméně rozvinutých zemích. Měla by proto dávat přednost udržitelnému zemědělství a potravinové bezpečnosti.

Prameny:

- [1] Článek 33 Smouvy o Evropské unii
- [2] Například během vídeňského summitu v roce 1998
- [3] Zpráva o životním prostředí České republiky v roce 2000, Ministerstvo životního prostředí, Praha 2001
- [4] Zpráva o stavu vodního hospodářství České republiky v roce 2000, Ministerstvo zemědělství-Ministerstvo životního prostředí, Praha 2001
- [5] Rosendorf, P., Prchalová, H., et Ošlejšková, J. (eds.): Omezování plošného znečištění povrchových a podzemních vod v ČR: etapová zpráva za rok 1999, Výzkumný ústav vodohospodářský TGM, Praha 2000
- [6] DGVI/DGXI/Eurostat: Agriculture, environment, rural development: facts and figures - A challenge for agriculture, Brussels 1999
- [7] Colin Hines: Localization: a global manifesto, Earthscan, London 2000, str.209
- [8] Diamand, E., et Riley, P.: Get real about food and farming, Friends of the Earth's vision for the future of farming in the UK, Friends of the Earth, London 2001
- [9] Pastowski, A.: Decoupling economic development and freight for reducing its negative impacts, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, Wuppertal 1997
- [10] Simms, A., Kumar, R., et Robins, N.: Collision course: free trade's free ride on global climate, New Economics Foundation, London 2000
- [11] Freight and the environment: effects of trade liberalisation and transport sector reforms, OECD, Paris 1997
- [12] Caroline Lucas: Stopping the great food swap: relocalising Europe's food supply, London 2002
- [13] FAO: Food Security and the Environment: www.fao.org/worldfoodsummit/fsheet/environment.pdf
- [14] Čeřovský, J., Feráková, V., Holub, J., Maglocký, Š., et Procházka, F.: Červená kniha ohrožených a vzácných druhů rostlin a živočichů. Vol 5. Vyšší rostliny, Příroda, Bratislava 1999
- [15] Mlčoch, S., Hošek, J., et Pelc, F (eds.): Státní program ochrany přírody a krajiny ČR, Ministerstvo životního prostředí, Praha 1998
- [16] Společnost pro ochranu motýlů, data z připravované publikace, osobní komunikace 24.2.2002
- [17] Chytil, J., Hakrová, P., Hudec, K., Husák, Š., Jandová, J., et Pellantová, J. (eds.): Mokřady České republiky. Přehled vodních a mokřadních lokalit ČR, Český ramsarský výbor, Mikulov 1999
- [18] John Humphrys: These toxic times, in: The great food gamble, Hodder & Stoughton, London 2001, str. 48
- [19] O'Brien, T.: Factory farming and human health", Compassion in World Farming Trust, Hants 1997
- [20] Franz Fischler, projev na konferenci European Communities, Economic and Social Committee, pořádané European Voice, 22. listopadu 2001, Draft opinion on the future of CAP, str. 12 Zpravodaj: Lutz Ribbe
- [21] Zemědělství 2000, Ministerstvo zemědělství, Praha 2001
- [22] Oxfam/Novib: Rigged rules and double standards, make trade fair, 2002, str. 115; Goodinson, P.: The CAP Dimension, European Research Office, 2001, str. 3
- [23] UNDP: Human Development Report, 1998
- [24] Eurogroup for Animal Welfare: Live Animal Transport, www.eurogroupanimalwelfare.org/campaigns.htm
- [25] BUND/FoEE: Billions for Sustainability? EU Regional Policy and Accession, str. 16

Hnutí DUHA/Friends of the Earth Europe, 2002

Bratislavská 31, 602 00 Brno
tel. 545 214 431,
fax 545 214 429
email centrum@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz

Hnutí DUHA je přesvědčeno, že česká veřejnost může mít zdravější a čistější prostředí, stejně jako naši evropští sousedé. Navrhuje proto řešení ekologických problémů, jež přinesou konkrétní prospěch pro kvalitu života každého z nás. Úspěšně prosazuje účinná a realistická opatření, která omezí znečištění vzduchu a řek i produkci odpadů, umožní zachovat pestrou krajinu, snížit kontaminaci potravin a vody toxickými látkami či předejít globálním změnám klimatu. Hledí i na ekonomickou a sociální stránku věci. Jeho práce zahrnuje jednání s úřady a politiky, přípravu zákonů, kontrolu průmyslových firem, rady zákazníkům a domácnostem, výzkum, vzdělávání, právní kroky i spolupráci s obcemi. Působí na celostátní, místní i mezinárodní úrovni. Je zástupcem Friends of the Earth International, největšího světového sdružení ekologických organizací, v České republice.